

УДК 101.9+303.211

Т. Талько, канд. філос. наук, доц.
Дніпровський національний університет ім. Олеся Гончара (Дніпро, Україна)

АКТУАЛІЗАЦІЯ ПРОБЛЕМИ БАТЬКІВСЬКОГО ДИЛЕТАНТИЗМУ У ГЛОБАЛІЗОВАНИХ СУСПІЛЬСТВАХ

Розглянуто специфіку відповідально/безвідповідального батьківства у розвинених глобалізованих суспільствах. Проведено порівняльний аналіз ситуації докола батьківства в Україні та в європейських країнах. Аналізується ситуація батьківського дилетантизму, характерна як для розвинених країн Заходу, так і для постколоніального простору Східної Європи.

Ключові слова: батьківство, батьківський дилетантизм, українська специфіка, глобалізований світ, трансформації.

Актуалізація проблеми батьківського дилетантизму в глобалізованих суспільствах західного світу, до яких намагається долучитися Україна, обумовлена тим, що сучасні спільноти існують в умовах швидких трансформацій основних соціальних інститутів, серед яких особливе місце належить сім'ї. З розвитком гендерних досліджень сім'я почала розглядатися не лише у традиційній якості "ячейки" суспільства з переважаючою економічною складовою чи осередку репродукції роду, що перш за все забезпечує відтворення певної спільноти, але перш за все як сфера, яка має безліч проблем у зв'язку з необхідністю формування людини для суспільств паритетної демократії. Виховання людини майбутнього неможливе без виникнення у сучасних спільнотах феномену відповідального батьківства.

Розгляд сутності феномену відповідального батьківства неможливий без розуміння його протилежності – батьківського дилетантизму як складової процесу наукового осягнення сутності проблеми. Дослідження проблеми відповідального батьківства вже має суттєві надбання у плані з'ясування соціальної ролі, статусу, стереотипних уявлень про феномен батьківства, які склалися і функціонували на різних історичних етапах формування людських спільнот. Наукові розвідки у сфері психології, етнопсихології, антропології, культурології – це підґрунтя для формування сучасних уявлень про природу та сутність досліджуваного феномену. Є безліч спроб проникнення у внутрішній світ жінки-матері з боку науковців, теологів і релігійних проповідників [Див. напр.: 1,4]. Скажімо, дитяча психологія і гендерна психологія вказують на значущість цього явища як фактору, що визначальним чином впливає на формування особистості дитини та її статевої самоідентифікації. У культурологічному аспекті досить активно досліджується вплив батька на особливості соціалізації майбутніх чоловіків у сучасних суспільствах, акцентовано також увагу на важливості досвіду проживання дитинства і особистої історії майбутніх чоловіка і дружини на становлення їх у якості батьків. Гендерні дослідження акцентували увагу на соціокультурній детермінації батьківства, яка обумовлює відмінності у реалізації батьківської ролі жінками і чоловіками.

Слід зауважити, що феномену материнства у різних його аспектах традиційно приділялося більше уваги, ніж осмисленню ролі і специфіки чоловічого батьківства. Вже в образній мові міфології поставала міфологічна постать Вселенської Матері, яка годує й захищає. Дж. Кемпбел зауважував очевидність виникнення цього уявлення, проводячи паралелі між ставленням малої дитини до своєї матері й відношенням дорослої людини до оточуючого світу і цілком слушно зазначав, що "в багатьох релігійних традиціях існує й досі певне свідомо контрольоване педагогічне використання цього архетипічного образу для очищення, врівноваження й ініціації духу в природу видимого світу" [2, с. 108]. Дослідник мономіфу, говорячи про образ матері, що зберігається у пам'яті, зауважував його аберрацію із дитячими спогадами, акцентуючи увагу на чотирьох аспектах "злої" матері: (1) відсутня,

недосяжна мати, проти якої спрямовуються агресивні фантазії й від якої бояться контр-агресії; (2) мати, що сповиває, забороняє, карає; (3) мати, яка не відпускає від себе дитя, що підростає й намагається відірватися від неї; і нарешті (4) жадана, але заборонена мати (Едипів комплекс), чия присутність є повабою небезпечного жадання (комплекс кастрації). То вона криється в основі таких недосяжно-великих постатей богинь, однією з яких є цнотлива й жахлива Діана, що абсолютним знищенням юного мисливця Актеона засвідчила, який заряд страху міститься в таких символах заблокованого бажання душі й тіла" [2, с. 105].

Все вищезазначене не спростовує того факту, що в науковій літературі недостатньо приділяється увага компетентності і "професіоналізму" як складовим феноменом батьківства.

Свого часу, прогнозуючи майбутнє, Алвін Тофлер писав, що стикаючись зі швидкими соціальними змінами і з вражаючим підтекстом наукової революції, суперіндустріальна людина, можливо, повинна буде експериментувати з новими формами сім'ї, а чоловіки і жінки, які сьогодні розриваються між кар'єрою і дітьми, у майбутньому можуть позбавитися від цієї проблеми, відклавши завдання виховання дітей до виходу на пенсію. Звичайно, така пропозиція здається сучасним людям дивною, але, на думку А. Тофлера, народження дитини у будь-якому віці не так радикально порушує біологічні основи, як нав'язане традицією народження дітей у ранньому віці. Отже, чому не почекати і не купити ембріонів після того, як зроблено кар'єру? Бездітність скоріше за все стане розповсюдженим явищем серед молодих і середньовікових пар, прогнозував американський футуролог, а шістдесятилітні, що виховують немовлят, стануть звичним явищем, отже, постпенсійні сім'ї з часом можуть стати визнаним соціальним інститутом [5, с. 190–191].

Цей вражаючий прогноз насправді висвітлює дуже болючу для сучасних глобалізованих суспільств проблему, коли виховання дітей та й батьківство загалом стало вторинною цінністю у зв'язку з перевагою суспільного над особистим, а, отже, перевагами кар'єрного росту, який дозволяє біль-менш пристойно жити, утримуючи сім'ю з дітьми.

Зокрема потреба у "професіоналізації батьківства" підтверджується дослідженнями українських соціологів. За статистикою у сучасній Україні 60% шлюбів розпадається і діти виховуються у неповних сім'ях, зазвичай матерями. Як твердять вітчизняні фамілісти, опитування українських школярів, яким було поставлене питання, до кого вони будуть звертатися за порадою, коли виникне особиста проблема, дало невтішні результати, бо лише 12 % дітей відповіли, що вони будуть шукати поради у батька, 27 – у матері, а решта (61%) – у друзів. Дослідники зробили слушні висновки, що авторитет батьків у нашому суспільстві низький, а, отже слід сформувати систему, яка забезпечить суспільство відповідальними і авторитетними для своїх дітей батьками. Ініціатива, безумовно, корисна, але яким же чином доктор філософії, професор А. Буковинський, ініціатор ви-

шенаведеного дослідження, пропонує вирішувати цю складну проблему? За допомогою запровадження до шкільної програми дисципліни, яка буде спрямована на виховання відповідального батьківства, просвітництва молоді із заохоченням до співпраці із науковцями, які займаються відповідною проблематикою, залученням до освітніх закладів носіїв традиційної для нашого народу релігійності. Відповідно, за межу норми виносяться нетрадиційні форми між статевих відносин. Одразу ж перед нами виникає проект традиційної патріархальної сім'ї з провідною роллю чоловіка-годувальника і образом жінки-берегині. Безумовно, наявність чоловічого піклування, навіть за умов формування моделі модернової егалітарної сім'ї, позитивно відображається на її психологічному кліматі і розвитку дітей, але і в неповідній сім'ї, тобто зазвичай сім'ї, що складається з матері та її дитини чи дітей, може вирости прекрасна людина. Проблема, очевидно, полягає не в тому, щоб повернутися до усталених традиційних форм шлюбу та сім'ї, з жорстко розподіленими чоловічими і жіночими функціями і обов'язками, а в тому, що постіндустріальне суспільство в жодній сфері, крім сфери батьківства, не допускає непрофесіоналізму і дилетантизму, цілеспрямовано формуючи необхідні професійні знання і навички. Виникає питання, чи тільки засадничі демократичні принципи, відповідно до яких не можна порушувати межі приватності і свободи кожної окремої особистості, заважають цілеспрямовано готувати майбутніх батьків до відповідального виконання їхньої ролі, чи, можливо, перш ніж формувати особистість майбутнього, слід визначитися з пріоритетами суспільного розвитку загалом і відповідного їм типу особистості? Якщо глобалізованим суспільствам потрібна людина, здатна до адекватної і широкої комунікативної діяльності, то чи здатна з таким завданням впоратися сім'я? Серед багатьох проектів майбутнього чи є проект модернізації сім'ї виваженими? І головне, яке основне завдання повинні ставити перед собою майбутні свідомі батьки?

Часто чуємо, що сенс батьківства у тому, щоб виховати дитину щасливою людиною. Але виникає безліч "але". Чи може нещаслива людина, занурена у негаразди постійного кризового існування суспільства, у якому вона живе, виховати щасливу особистість, чи це щастя слід шукати у суспільній, виробничій, духовній, політичній тощо сферах, чи у міжособистісній комунікації? Певну відповідь ми отримали у березні 2016 р. завдяки Доповіді ООН щодо весвітнього рейтингу щастя. Серед 157 країн, місця яких було визначено у вказаному вище рейтинзі, Україна зайняла 123 місце. Крім того, як зазначають ЗМІ, Україна потрапила в десятку країн, де рівень щастя знижувався за останні роки швидше, ніж в інших країнах.

Ми прекрасно усвідомлюємо, що щаслива людина – це самореалізована особистість. Перш за все, самореалізація має на меті досягнення високого рівня духовного розвитку. Але багато батьків, які належать до ортодоксальних релігійних систем, навряд чи здатні погодитись, наприклад, на проект особистісного духовного розвитку, який пропонують ньюейджівські чи неорелігійні духовні практики. З позицій системи традиційної самоідентифікації такі батьки чинять відповідально, застерігаючи своїх дітей від невиважених експериментів у сфері духу. Але, по-перше, хто ж їх сьогодні слухає, і, по-друге, жорстко усталена традиційна нормативність звужує сферу особистісної свободи, а "лише за свободи людина стає людиною", зауважує український дослідник Н. Хамітов, підкреслюючи проте, що "... у свободі вона знов і знов зіштовхується із свавіллям, що руйнує людське" [3, с. 224]. До речі, науковець ставить цікаве питання про залежність майбутнього свободи від

гендерних вимірів людського буття. Окреслюючи на гендерній основі майбутні проекти свободи, Н. Хамітов цілком слушно визначає важливі методологічні орієнтири осягнення свободи. Він пише: "... свобода є базовим екзистенціалом людини... І жах, і самотність, і відчай, і надія, і віра, й любов стають можливими лише за умови, що людина є вільною. ...свобода породжує можливість трансцендування у людському бутті й водночас породжується трансцендуванням. Лише вільна людина може вийти за межі наявного, повсякденності-повторення, набуваючи власне людської повноти життя. Лише трансцендування створює справжню свободу. Маємо свободу як передумову-трансцендування й свободу як трансцендування. Певною мірою ці вияви свободи можуть корелювати зі свободою "від" та свободою "для" ... майбутнє свободи як екзистенціалу значною мірою пов'язане з його гендерними вимірами" [3, с. 225].

Дослідник зазначає, що "нині маємо *патріархальний та феміністичний проекти свободи*" [3, с. 233], відмінність яких полягає в тому, "що в межах патріархального проекту свобода отожднюється *передусім з владою та можливістю домінування*. Не дивно тому, що відмітною рисою патріархального проекту свободи є "прогресизм" – налаштованість на поступ і підкорення природи будь-якою ціною. Прогресизм є домінуючою цінністю в сучасному суспільстві. "Прогресисти" говорять про "історичну приреченість" жіночо-матріархальної тенденції розвитку людського суспільства, але довіри їх твердження не викликає. В той же час, варіація на тему жіночо-матріархальної моделі розвитку, чим є сучасний феміністичний проект, на думку вченого, є лише відносно співмірним з матріархальним проектом. "... на жаль, загалом у межах феміністичного проекту свобода також сприймається як влада й домінування", – підкреслює науковець [3, с. 236]. Дослідник говорить про необхідність формування гуманістичного проекту свободи, заснованого на свободі творчої толерантності. Н. Хамітов зауважує, що такий проект свободи у його гендерних вимірах називають "*андрогінним проектом свободи*" [3, с. 237].

Вже згадуваний вище А. Тоффлер прогнозував, що у майбутньому невелике число сімей буде виховувати дітей і це будуть не лише їхні діти. Чому не ввести систему, запитував футуролог, при якій "професійні батьки" візьмуть на себе функцію виховання дітей за інших?

Виховання дітей футурологом порівнюється з професіоналізмом нейрохірурга чи службовця, які повинні повсякчас підтверджувати свою високу компетентність, в той час як батьківство, яке не є універсальним мистецтвом, дозволяється фактично будь-кому. Майже не зважаючи на інтелектуальну і моральну характеристики батьків їм дозволяють виховувати юні людські істоти. Батьківство, не зважаючи на його значимість, залишається найширшою дилетантською сферою, – зауважує дослідник і прогнозує, що разом із розпадом сучасної системи порядку, разом з ростом кількості юних злочинців і сотень і тисяч хлопчаків, які збігають з дому, а студенти "неистовствують в університетах", суспільство буде вимагати припинення існування батьківського дилетантизму [5, с. 191–192].

Звичайно, ми розглядаємо багато в чому утопічний проект, який подекуди навіть викликає обурення. Наприклад, Тоффлер вважав, що завдяки професійним батькам вдасться вирішити проблеми молоді, тому що це відповідає орієнтації суспільства на вузьку спеціалізацію і задовольняє приховані бажання багатьох батьків. Футуролог підкреслював, що відмова більшості батьків від обов'язків вихователів не повинна сприйматися як відсутність відповідальності і любові по відношенню до своїх дітей. Наявність і надлишок дипломованих

професійних батьків дозволило б багатьом знервованим, заклопотаним біологічним батькам радо передати їм своїх дітей і розглядати це як прояв любові, а не навапи, – наполягав А. Тоффлер [5, с. 192].

Можливо, поява сучасних студій для креативного розвитку дитини починаючи з раннього віку є певним камінцем у формування фундаменту майбутньої цілісної системи відповідального батьківства і вирішення проблеми батьківського дилетантизму.

У висновках зазначу, що проблема батьківського дилетантизму є складовою більш широкого кола проблем сім'ї в глобалізованих суспільствах. Її вирішення розглядається в контексті формування феномену відповідального батьківства як невід'ємної складової сучасних спільнот. Практика батьківства детермінована суспільними процесами, відтак вирішення поставленої проблеми суттєво залежить від гендерної моделі, яка

превалює у суспільстві і від усталеної моделі свободи, яка є підґрунтям світоглядно-ціннісних орієнтацій людини у посткласичних спільнотах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Канатуш В. Я. Библейские женщины. Проникновение во внутреннюю жизнь библейских женщин Ветхого и Нового Заветов, являющихся прообразом Церкви. / В. Я. Канатуш. – Санкт-Петербург: "Библия для всех" ХБМ "Еммануил", 1997. – 304 с.
2. Кемпбел Джозеф. Герой із тисячею облич / Джозеф Кемпбел. – К., Видавничий дім "Альтернативи", 1999. – 392 с.
3. Людина в цивілізації XXI століття: проблема свободи / В. Г. Табачковський, М. О. Булатов, Т. В. Лютий, Г. І. Шалашенко, Є. І. Андрос, А. М. Дондік, Г. П. Ковадло, Н. В. Хамітов, О. А. Ярош, В. П. Загороднюк. – К.: Наук. думка, 2005. – 272 с.
4. Талько Т. М. Феміне в інтерпретаціях українського релігійного нью ейджу / Т. М. Талько // Українознавчий альманах. – Вип. 16. – Київ-Мелітополь, 2014. – С.192–196.
5. Тоффлер А. Футурошок / Алвін Тоффлер. – СПб.:Лань, 1997. – 464 с.

Стаття надійшла до редколегії 09.08.16

Tetiana Talko, PhD in Philosophy, associate professor,
Oles Gonchar Dnipro National University (Dnipro, Ukraine)

ACTUALISATION OF THE PARENTAL DILETANTISM'S PROBLEM IN GLOBALIZED SOCIETIES

The specificity of responsible or irresponsible parenting in globalized societies is investigated. A comparative analysis of the situation with fatherhood in Ukraine as well as in some other European countries is done. The situation of parental dilettantism, both typical for developed Western countries and postcolonial space of Europe is looked through.

Key words: Paternity, Parental Amateurism, Ukrainian Specificity, Globalized World Transformation.

УДК 621.3 (09)+621.3 (477)

О. Тверитникова, канд. істор. наук, доц.
Національний технічний університет "Харківський політехнічний інститут" (Харків, Україна)

ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД НАУКОВИХ СТУДІЙ В КОНТЕКСТІ ЦИВІЛІЗАЦІЙНОГО ПОСТУПУ УКРАЇНИ: НАУКОВІ ЕЛЕКТРОТЕХНІЧНІ ШКОЛИ УКРАЇНИ (1950–1960 рр.)

В статті розкрито досягнення українських науковців-електротехніків як представників інтелектуальної еліти. Розглянуто особливості формування наукової електротехнічної школи в системі Інституту електродинаміки Національної Академії наук України, фундаментальні дослідження якої стали справжнім національним надбанням найперспективнішого рівня і достойним внеском у скарбницю світової науки. Досліджено діяльність наукових колективів провідних вищих технічних навчальних закладах України. З'ясовано, що прикладні наукові дослідження з проблем перетворення та стабілізації параметрів електромагнітної енергії, аналізу, оптимізації і автоматизації режимів електроенергетичних систем; інформаційно-вимірювальних систем; підвищення ефективності та надійності процесів електромеханічного перетворення енергії були спрямовані на пошуки новітніх технологій та внесли корінні перетворення у виробництві в цілому. Висвітлено внесок провідних вчених та лідерів наукових шкіл у розвиток електротехнічної світової науки: О. М. Міляха, І. М. Постнікова, С. О. Лебедева, Л. В. Цукерника, О. Г. Івахненка, С. М. Фертика, І. С. Рогачова, В. Г. Холмського, Т. П. Губенка, Г. І. Денисенка.

Ключові слова: інтелектуальна еліта, науковий потенціал, новітні технології, електротехнічна наука, Інститут електротехніки АН УРСР, вищі технічні навчальні заклади, наукові дослідження.

Визначальною ознакою кожної сучасної нації є її інтелектуальний науковий потенціал. Українська наука, особливо її технічні галузі інтенсивно розвивалися з другої половини ХХ ст. Значна частина наукової спадщини цього періоду була засекречена за радянських часів. Проте, новаторські ідеї та інноваційні досягнення українських вчених того часу мають важливе значення і для світової науки. Це стосується і доробку українських електротехніків. В історію української й світової науки увійшли імена провідних вчених: творця першої в СРСР і на європейському континенті обчислювальної машини МЕЛМ академіка С. О. Лебедева; академіка НАН України, фундатора наукової школи автоматичного керування О. Г. Івахненка; член-кореспондента НАН України, засновника наукового напрямку перетворювальної техніки в Україні О. М. Міляха; ректора двох інститутів Львівської та Київської політехнічного, член-кореспондента НАН України Г. І. Денисенка та ін. Наукові розробки колективів, що очолювали ці лідери мали спрямованість на пошуки новітніх технологій, які внесли корінні перетворення у виробництво в цілому.

Однією з форм організації наукової колективної діяльності другої половини ХХ ст. в Україні стали наукові та науково-технічні школи. Згуртування навколо лідера

талановитих дослідників у межах тієї чи іншої наукової установи надавало можливість спадкоємності наукових знань, передачі навичок та методів проведення науково-дослідної роботи, підготовки наукових кадрів. Особливо характерно це було для прикладних технічних наук, що мали в цей період найбільш ефективний вплив на технічний прогрес і розвиток науки в цілому. У сучасній науковій літературі є група досліджень, присвячених вивченню наукових шкіл у системі наука-виробництво. До проблеми визначення та ідентифікації наукових шкіл зверталися представники різних наук, зокрема А. А. Богомолець, П. Л. Капиця, М. Борн та ін. Класифікація наукових шкіл запропонована у дослідженні О. З. Мірської [21]. Питання негативного впливу функціонування наукових шкіл порушив В. І. Онопрієнко [24]. Поняття науково-технічна школа виведено у роботах С. О. Бакути, Ю. О. Храмова [3], Н. І. Посвятенко [25]. Деякі відомості, щодо діяльності наукових колективів дослідних та навчальних закладів можна отримати з видань та публікацій, присвячених історії розвитку установ [17; 19; 22; 23; 26;]. Між тим, окремого самостійного дослідження щодо діяльності електротехнічних наукових шкіл України не існує. Мета дослідження: спираючись на архівні матеріали, виокремити та показати